

УДК 373.57 (477.86)

ВАРТІСНІ ПРІОРИТЕТИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

Розлуцька Галина Миколаївна
м.Ужгород

Значення Августина Волошина як вченого-педагога, громадсько-політичного та релігійного діяча виходить за межі Закарпаття. Розкрито основні чинники формування світогляду педагога. З'ясовано вартісні пріоритети у доробку Августина Волошина. Проаналізовано відображення абсолютних, громадянських, сімейних та особистих вартостей у педагогічній спадщині Августина Волошина. Визначено головні фактори виховання закарпатської молоді: сім'ю, школу, державу та церкву. Вказано значення в утвердженні цінностей особистості життя позашкільних закладів: бібліотек, товариств молоді, театральних гуртків тощо.

Ключові слова: педагогічна спадщина, вартості, вартісні пріоритети, абсолютні вартості, громадянські вартості, сімейні вартості, особисті вартості.

Значення Августина Волошина як вченого-педагога, громадсько-політичного та релігійного діяча виходить за межі Закарпаття. Духовна спрямованість педагогічної спадщини А. Волошина визначила значимість його наукового доробку. Окремі педагогічні, громадські, політичні аспекти роботи А. Волошина розкриті О. Мишанича. Педагогічна та громадсько-політична діяльність А. Волошина розкрита у працях Г. Бернаджової, М. Вегеша, В. Гомонная, В. Туряниці, та ін. Педагогічна діяльність А. Волошина в 20-30-х роках висвітлена у роботі Кляп М. Аналіз їх досліджень свідчить про те, що більшість авторів досліджували діяльність А. Волошина загалом, охоплюючи всі сфери його життя і діяльності.

Мета даної статті – розкрити вартісні пріоритети у педагогічних поглядах А. Волошина.

Основою формування світогляду А. Волошина були рідина та рідний народ. Джерелом його духовності стала культура закарпатців, їх традиції. А. Волошин все життя поєднував власне навчання із роботою бібліотеці, вивчав праці вчених і культурних діячів не лише Закарпаття, а й Угорщини, Росії, країн Центральної та Західної Європи. Зазначимо, що А. Волошин був одним із небагатьох високоосвічених людей свого часу. Після успішного закінчення навчання в духовній семінарії у 1897 р. він став капеланом в Ужгородській церкві по вул. Цегольнянській. Виконуючи свої душпастирські обов'язки А. Волошин прищеплював своїм прихожанам високі моральні якості, навчаючи його працелюбності, добру, справедливості й милосердю.

У подальшому А. Волошин відмовився від церковної кар'єри і почав активно працювати на культурно-освітній ниві. А. Волошина став членом культурно-освітнього "Общества Св. Василя Великого". Товариство видавало і розповсюджувало релігійну і світську літературу, підручники для шкіл, періодику на рідній мові. У середині 90-х років XIX ст. уряд Угорщини вирішив згорнути діяльність товариства. За дорученням наради А. Волошин розробив статут нового торгово-видавничого товариства "Унію" з центром в Ужгороді. Новостворене товариство, одним з керівників якого був А. Волошин, продовжило кращі традиції Товариства Св. Василя Великого "Унію" видавало релігійну літературу, книжки, газети, тощо. В тяжких умовах мадьяризації товариство сприяло поширенню національної культури, традицій та звичаїв. Активна діяльність товариства значною мірою залежала від А. Волошина. Переважна більшість його праць була видана цим товариством. Крім того, А. Волошин був не тільки автором численних публікацій, але й редагував популярну газету "Наука", яка поширювала знання серед народу.

Педагогічна діяльність А. Волошина розпочалася 1897 р. викладанням природничих дисциплін в ужгородській учительській семінарії. Педагогічні погляди А. Волошина формувалися на основі досягнень передової європейської педагогічної думки XIX-XX ст. Його педагогічна концепція максимально наближувала процес навчання та виховання до життя народу. Він визначив такі фактори виховання: родинний дім, школа, держава. Отже, патріотизм, самопожертва заради інтересів рідного народу, історична пам'ять, любов до рідної культури, мови, традицій проходить через виховну концепцію А. Волошина.

Головним чинником загального виховання людей А. Волошин вважав церкву. На його думку, церква перебуває в тісному зв'язку з родинним домом і школою. З початку церква посередньо через родину, потім безпосередньо через свої обряди, приписи і ціле духовне життя впливає на розум і серце дитини. Щоб виховання дитини було одноцільне, учитель і родичі повинні поступати згідно з приписами християнської віри, щоб не втратити довіря. В "Педагогіці і дидактиці" А. Волошин підкреслює, що "родинний дім, школа і церква повинні собі взаємно помагати" [3, 11]. Для досягнення найкращого результату автор рекомендує проводити з дітьми церковні і шкільні свята. Школа бере участь у церковних святах, а церква в святах шкільних. Таким чином головні фактори виховання: родинний дім, школа, держава і церква сприяють духовному розвитку молоді.

Актуальною і сьогодні є думка А. Волошина про спільність духовних інтересів членів сім'ї, про роль християнських цінностей у вихованні справжнього громадянина через сім'ю, родину, рід, громаду та державу. "Виховання морального характеру починається з привичаєвань прикладом" [3, 14]. При цьому А. Волошин стверджує, що дитина не є сформованою особистістю, а піддається впливу сім'ї, школи, громадськості, церкви і т.д. Педагог радить формувати особистість, спрямовуючи її світогляд, переконання, духовні потреби, суспільні й особисті інтереси на любов до людей, стремління принести користь своєму народові "та людству взагалі аби в дітях розвивалася братня любов народна і міжнародна і абим присвоїли собі на правду людське почуття в напрямі тривалого поліпшення себе і людства" [3, 14].

Поглиблюючи напрацювання викладені у "Педагогіці і дидактиці", А. Волошин видає ще один підручник для вчителів "Загальна педагогіка", в якому охоплено усі сторони складного навчально-виховного процесу, виклав поради, як краще його організувати. Один з параграфів (§36) присвячено релігійному життю в школі. Автор підкреслює важливість релігії в духовнім житті і великою помилкою вважає відкинути релігію. "Релігія визначає світогляд і надає санкції моральності чоловікові. Не досить знати, що є добре, але потрібна ще і інша сполука, котра жене нас до доброго, і цією сполукою є релігія."

Педагог зазначає що, наука релігії навчить дитину "що є добродійство, що є гріх" [ ]. Віра в Бога, надія і любов будуть керманічами почуття людини. Віра виробить совість, що стане стержнем моральності. Тут же А. Волошин застерігає учителів, щоб поважали і шанували віру учнів, не ображали інших релігій. Це свідчить про толерантне ставлення до чужих поглядів, вибору конфесій, самовираження та ін. Педагог висловлює слушну думку, що "коли школа таким вихованням подасть ученику основу морального виховання, цим подасть йому найкращий скарб і зробить його щасливою людиною".

Серед праць А. Волошина важливе місце займає "Методика народно-шкільного навчання" [3], в якій використано спадщину відомих педагогів Й. Песталоці, Я. Коменського, Й. Гербарта, філософів Ф. Бекона, І. Канта, отців церкви – Св. Августина і Св. Ієроніма та ін. Великим за обсягом і важливим у морально-етичному плані є другий розділ "Методика науки віри". Автор подає коротку історію християнської катехизації і аналіз методик катехитів від Ісуса Христа, апостолів до священників, що навчали дітей у школах. Наступний параграф визначає ціль і предмет науки віри а також вимоги до особистості викладача релігії, автор підкреслює, що головне у релігійній освіті підготувати дитину до "живого діяльного духовного життя".

В наступних параграфах (12-17) вчений окреслює специфіку викладання релігії в кожному класі, А. Волошин вважає необхідним на першому році навчання катехизу викликати любов до Бога й бажання як найбільше чути про Бога, Христа і т.д. З цієї метою автор радить знайомити з подіями Біблії, особливо цікавими для дітей є біблійні притчі. Для підтвердження слів А. Волошин рекомендує показувати образи. Важливим засобом наочності вчений визначає саму церкву з іконостасом і богослужінням.

На другому і третьому роках навчання А. Волошин вважає доцільним залучати учнів до слухання церковних богослужінь і акцентує увагу на участі в церковних святах та вивченні народних традицій, пов'язаних з святкуванням. Тут маються на увазі ігри, пісні, ворожіння і т.д. Щодо четвертого та п'ятого року автор висуває думку про необхідність практичної участі учнів у служінні в церкві та теоретичної частини у вигляді біблійних лекцій. Окремим параграфом (15) виділив А. Волошин рекомендації до підготовки учнів до першої сповіді.

Головним нововведенням катехизації на шостому і наступних роках навчання А. Волошин відзначає самостійне навчання катехизу, спрямоване на те, щоб учні "наклонили волю, щоби покорилися волі Божій, зненавиділи неправду і гріх, повзбулися в любови до Бога і совісного виконання обов'язків". З метою покращення самостійного навчання педагог радить проводити окремі години колективної науки та подає методику їх проведення.

А. Волошин вважає катехиз найважливішим предметом науки віри, і ще раз підкреслює (§ 17), що недостатньо вивчати нові відомості в початкових класах, але і "в дальших класах має повторятися". Тут він подає свої рекомендації для вивчення в середніх класах понад навчальний план:

- 1 клас – катехиз;
- 2 клас – Біблія старого завіту;
- 3 клас – Біблія нового завіту;
- 4 клас – літургіка;
- 5 клас – догматики;

- 6 клас – мораль;
- 7 клас – історія церкви;
- 8 клас – апологетика.

На завершення праці автор підкреслює наскільки небезпечно залишити молодь без християнського виховання тому, що це може привести через безбожність до беззаконня. Як ще один напрямок цілеспрямованої виховання А. Волошин виділяє (§ 18) позашкільну катехизацію.

А. Волошин дає поради майбутнім вчителям щодо залучення молоді до християнської науки. На його думку, важливе значення в утвердженні християнських цінностей займають церква, бібліотеки, товариства молоді і театральні гуртки.

Крім проблем педагогіки А. Волошин плідно розробляв соціально-психологічні аспекти навчально-виховного процесу. Це відображено в його працях “Педагогічна психологія” і “О соціальному вихованню”. У вступі до підручника “Педагогічна психологія” [2] автор відзначає, що для того щоб краще підготувати дітей до життя, школа повинна краще знати їх. А. Волошин вважає, що в процесі виховання учнів провідне місце належить почуттям, зокрема, релігійним. Релігійні почуття мають формуватися поступово з дитинства до зрілості, причому вчителі можуть впливати на їх формування з урахуванням психологічних і вікових особливостей кожної дитини. Автор рекомендує виховувати релігійні почуття в поєднанні з естетичними на зразках чудових християнських легенд, притч, проповідей, біблійних історій і т.д. У тісному зв'язку з психологічними аспектами А. Волошин вивчає і соціальні аспекти виховання і навчання, які виклав у праці “О соціальному вихованню”. Відмітимо, що ця праця вийшла з друку у 1924 р. до виходу основних праць з педагогіки і психології. В ній вчений піддав критиці соціальну концепцію К. Маркса і Ф. Енгельса, які розуміли суспільство як господарський механізм. Індивід у них залишався без волі і свободи вибору. Прикладом практичного застосування цієї теорії А. Волошин наводить Радянський Союз, життя в якому добре знав з розповідей емігрантів. Автор стверджує, що комуністи, які відкинули моральні принципи, намагалися побудувати утопічне суспільство, що на ділі привело лише “до рабства, до неровності, безправності і до голоду”. Як і в минулому, так і сьогодні, підкреслює А. Волошин ігнорування релігії як основи моральності не може привести до благополуччя, до справді культурного життя. Там, де немає моральності, там не може бути і справжньої освіченості. Як людина широкого наукового кругозору, автор доводить, що людське суспільство зазнає поступового культурного розвитку тільки за допомогою християнської культури, яка розбиває “інститути рабства нерівності і несправедливості”. А. Волошин переконує, що вдосконалення кожної особистості через прищеплення духовних цінностей веде до піднесення культури всього суспільства.

Важливу роль педагог відводить навчальним книгам, серед яких особливе місце займали читанки. Так у 1900 р. А. Волошин видає “Читанку для угро-русской молодежи” у двох частинах, яка доопрацьовувалася і перевидавалася декілька разів. При складанні читанки Августин Волошин ставив за мету не тільки розвинути пізнавальну активність учнів, але й сприяти формуванню в учнів виховних вартостей: любові до рідної землі, народу, культури, національних свят і традицій, злагода, здоровий спосіб життя, мудрість, працьовитість, поміркованос-

ті, здоровий глузд, тощо.

У 20-30-х роках А. Волошин підготував і видав україномовні читанки для учнів II і III класів (1921, 1925) [4, 5]. Автор дотримується наукових принципів укладання підручників-доступності, цілісності, новизни текстів, відповідності віковим особливостям. 36 текстів із 180 мають моральне спрямування. Частина читанки для VI – VII класів вийшла в 1932 році [6]. Всі матеріали автор поділяє на чотири частини за порами року. Тут порівняно з попередніми частинами читанки більше творів української класики – І. Франка, Б. Лепкого, С. Черкасенка, М. Підгірянки, Марка Вовчка та закарпатських письменників В. Гренджі-Донського, Ю. Бершоша-Кум'ятського та ін. Більшість з них носять виховний характер, розкривають кращі риси людської душі.

Крім підручників А. Волошин освітанській роботі та релігійно-моральному вихованню підпорядкував своє покликання письменника. Його вірші, оповідання, п'єси, давав оцінки літературним творам, книжкам, переробляв і пристосовував чужі твори для місцевого читача. Його твори задовольняли морально-етичні, релігійні, естетичні, політико-економічні запити школярів, селян, що тягнулися до світла знань. За зразком галицьких серійних видань для селян А. Волошин розпочав ще 1904 р. видавати бібліотеку для молоді й селян під назвою “Поучительное чтение”, в якій вийшло 12 книжок на різні морального повчальні теми. Для цієї серії А. Волошин написав чотири книжки. Цікавий зміст, художня форма, легкий стиль сприяли народом і відігравали свою моралізуючу та просвітницьку роль.

Користується А. Волошин і масовим народним театром для реалізації свої педагогічних, навчальних і просвітительських цілей. Носієм виховних вартостей, на нашу думку, є друга написана українською літературною мовою п'єса, що з'явилася в 1936 р. – “Без Бога ні до порога. П'єса в трьох діях”. Тут автор змальовує закарпатське село 30-х рр., у якому живуть статечні, богобоязнені господарі, котрих обплутує корчмар, та молодь бажає жити по-новому, тягнення до освіти, байдужі до церкви. Провідна ідея п'єси – утвердження сімейних цінностей.

У результаті аналізу джерельної бази можемо зробити висновки, що ґрунтовна освіта, високодуховна родинна атмосфера та культура рідного народу вплинули на життєве самовизначення А. Волошина. Під час дослідження з'ясовано, що психолого-педагогічні праці А. Волошина базувалися на досконалому знанні спадщини відомих європейських педагогів Й. Гербарта, Ж.-Ж. Руссо, Д. Локка, Й. Песталоці, Я. Коменського, К. Ушинського, філософів Ф. Бекона, І. Канта, отців церкви – Св. Августина і Св. Ієроніма та ін. Отже, культура та освіта закарпатців розглядалася як складова світової або європейської культури у взаємозв'язку з українською. Діяльність А. Волошина була підпорядкована основній його мрії – принести користь своєму народові, і реалізувалася в його надбаннях, що проповідували християнські цінності добра, правди, чесності, гідності, краси, любові, поваги до старших, мудрості, віри в Бога.

Дана стаття не вичерпує всіх напрямів дослідження спадщини А. Волошина. Потребують дослідження такі проблеми: єдність загальнолюдського і національного у педагогічній спадщині А. Волошина; взаємодія церкви і навчально-виховних закладів у вихованні підрастаючого покоління на принципах християнської моралі; використання творів релігійного змісту, вміщених у підручниках А. Волошина, у педагогічному процесі.

Література і джерела

1. Волошин А. О соціальному вихованню. – Ужгород: Унію, 1923. – 176 с.
2. Волошин А. Педагогічна психологія. – Ужгород: Накл. Пед. тов. Підкарпатської Руси, 1935. – 109 с.
3. Волошин А. Педагогіка и дидактика. – Ужгород: Унію, 1923. – 176 с.
4. Волошин А. Читанка для угро-русской молодежи. – Ч. I. – 2-е вид. – Ужгород: Унію, 1921. – 80 с.
5. Волошин А. Читанка для угро-русской молодежи. – Ч. II. Для IV, V и VI народных школ. – Вид. III. – Ужгород: Унію, 1925. – 161 с.
6. Волошин А. Читанка для русской молодежи. – Ч. III. Для VI-VII школьных роков VI-VII – 5-е вид. – Ужгород: Типографія “Школьная помощь”, 1932. – 288 с.

Значение Августина Волошина как ученого-педагога, общественно-политического и религиозного деятеля выходит за пределы Закарпатья. Раскрыты главные факторы формирования мировоззрения педагога. Выявлены ценностные приоритеты

трудоу Августина Волошина. Произведен анализ исконных, гражданских, семейных ценностей и ценностей личной жизни в педагогическом наследии Августина Волошина. Определены главные факторы воспитания закарпатской молодежи: семья, школа, государство и церковь. Указано значение в утверждении ценностей личной жизни внешкольных учреждений: библиотек, молодежных обществ, театральных кружков и т.п.

Ключевые слова: педагогическое наследие, ценности, ценноносные приоритеты, вечные ценности, гражданские ценности, семейные ценности, ценности личной жизни.

The significance of Augustin Voloshin as pedagogue, socio-political as well as religious activist extends far beyond Transcarpathia. The basic factors of the pedagogue's outlook formation, have been revealed in the article. Value priorities of Augustin Voloshin heritage were found. The display of absolute, civil, family and personal values in the teaching heritage of Augustin Voloshin were analyzed. The main factors of the Transcarpathian youth education: family, school, state and church were defined. Indicated the significance for the establishment of individual property values of the extracurricular institutions: libraries, society of young, theater groups and others.

Key words: pedagogical heritage, value, value priorities, absolute value, civil value, family value, personal value.